

DEMOKRACIJA RAĐA DIKTATORE

pretvoreno u prah.

Naš poznati novinar i publicist Danko Plevnik na početku svoje nekonvencionalne analize aktualnog geopolitičkog trenutka ističe da se povijest opet zakotrljala!

– Kontradikcije su se nastavile na štetu nauma slobode, koja podrazumijeva ljudska prava u svim oblicima, od političkih do ekonomskih. Slobodno zapadno tržište pokušalo se reorganizirati na račun manje razvijenih zemalja liberalnim reformama njihovih ekonomija, koje su značile smanjivanje realnih dohoda radnika i poboljšanje uvjeta inozemnog investiranja u korist profita koji se vraćao investitorima bez većih zapreka. A onda se odjednom za propast zapadnog liberalizma krivi istočni autoritarizam, poglavito Kina, koja je tobože preokrenula globalizaciju u svoju korist i niskim cijenama svojih proizvoda smanjivala inozemne profite, uz optužbe da je postala glavni korisnik liberalnog sistema ne dijeleći liberalne vrijednosti – privatni kapital prije društvene pravde – ostajući autoritarna u korist napretka Kineza. Izbjegla je kolonijalistički pristup u Aziji, Africi i Latinskoj Americi. Uz nju se kao krivce za raspad poretka zapadne slobode proglašavaju grupni, ne i državni terorizmi, povratak klasične geopolitičke sile – rat u Ukrajini i Gazi, nepotrebno izazivane krize i napetosti i u samom SAD-u, koji odbija ostati čuvarom regresije Zapada – objašnjava Plevnik.

Docentica politologije i međunarodnih odnosa Centra za studije mira i konflikata Sveučilišta u Rijeci dr. sc. Tena Prelec smatra da upravo svjedočimo kraju krhke i nedosljedne vladavine demokratskog i liberalnog poretka, i to ne zato što su demokracija i liberalne vrijednosti nestale preko noći, nego zato što su maske pale.

– Već je dugo bila javna tajna da se međunarodno pravo može savijati i da u praksi najviše služi jakima. Ali ta je farsa bila važna. Države su se barem pretvarale da im je stalo. Dok su se pretvarale, postojale su granice – nasilnik nije mogao ići do kraja. Čak je i Rusija do kasnih 2000-tih njegovala imidž “arhikonkonzervativnog čuvara međunarodnog prava”. Onda su pretvaranja prestala. Danas više i ne glumimo da zajedničke norme vrijede. Povukli smo se u cinizam. Kad govorimo o eroziji poretka, često mislimo na velike sile i geopolitičke igre. Ali Palestina je bila čavao u ljesu. Deseci tisuća ljudi ubijeni su pred očima cijelog svijeta, uz prijenos uživo, bez adekvatne reakcije tzv. liberalnog svijeta. Tu smo jasno vidjeli da su obećanja “nikad više” izrečena nakon Drugoga svjetskog rata – ispražnjena od sadržaja – objašnjava Prelec.

Ono što ovaj trenutak čini tako posebnim nije samo bezakonje, kao što je to ovih dana na akademskoj platformi Verfassungsblog primijetio istaknuti stručnjak za ljudska prava i profesor na MIT-u Balakrishnan Rajagopal, nego napuštanje čak i pretvaranja da zakon i “civilizacija” ograničavaju imperijalne ambicije, kao što je bio slučaj tijekom kolonijalnog doba. Oživljavanje otvorenih kolonijalnih i imperijalnih planova pod Trumpovim režimom, prema njegovim riječima, važno je ne zato što je Trump sada izmislio nove oblike dominacije, već zato što se riješio tradicionalne liberalne retorike koja ih je nekoć pratila. Jer dok su se prijašnja carstva opravdavala razvojem, humanitarizmom ili vladavinom prava, njihove današnje verzije otvoreno govore o otimanju, isključivanju i prisili, a međunarodno je pravo posve nesposobno ili nespremno na to odgovoriti, smatra Rajagopal, koji ovaj trenutak naziva krajem liberalnog pretvaranja.

Plevnik trenutačni svijet opisuje

U Minnesoti gledamo scene i atmosferu koje su opasno blizu građanskom sukobu, u kontekstu duboke polarizacije u kojoj se različita politička uvjerenja više ne toleriraju kao dio istog demokratskog prostora. Kad zajednički okvir više ne drži, ideja jedinstvene demokracije počinje pucati...

kao “labirint proturječnih tendencija koje obuhvaćaju preširok spektar da bi ih se moglo objasniti jednoznačno”. Ali, dodaje, tako se svijet i dosad razvijao: – Demokracija je započela u robovlasničkoj Ateni kao krik protiv nejednakosti!? Od svojih 200 tisuća stanovnika, atenska se vlast sastojala od 7000 ljudi koji su birani lutrijom i bili odgovorni parlamentu. Demokracija je bila u funkciji distribucije odlučivanja među građanima. Za dolazak tiranina na vlast odlučujuća je bila demagogija kojom se on predstavljao kao zaštitnik većine naroda ili uz pomoć vanjskih sila.

Dakle, aktualni val populizma i demagogije u povijesnom smislu nije nikakva novost. Demagogija i politika praktički su vršnjaci. Aristotel je o demagozima govorio kao o onima koji laskaju narodu i vladaju s pomoću strasti, a ne zakona. Demagogija je nusproizvod demokracije. Povijesno gledano, ovo je dakle već viđeno, samo se sada pojavljuje u novom pakiranju. Demagogija kao vještina pridobivanja mase obmanama i poluitinama i populizam kao politička strategija ciklički se pojavljuju u tjeskobnim vremenima i ekonomskim ili društvenim krizama. Današnji su demagozi djelotvorniji od svojih antičkih prethodnika. Dok su antički demagozi morali stati na trg i nadvikivati se s masom, današnji dolaze do milijuna putem algoritama koji namjerno potiču bijes i mržnju, i to zato što to donosi najviše klikova, a onda i novca. Nekadašnji demagozi borili su se oko interpretacije činjenica, dok današnji stvaraju paralelnu stvarnost, a zahvaljujući zatvorenim mjesurima na društvenim mrežama njihova publika više i ne čuje suprotne argumente. Međutim, iako su alati za manipulaciju danas sofisticiraniji nego ikad, temeljni model od antike do današnjih dana ostao je isti: obećaj narodu ono što želi čuti, nađi mu krivca i proglasi se jedinim spasiteljem.

Milovan Đilas svojedobno je napisao da “diktatori nikada ne bi mogli stvoriti sebe kad ih ne bi stvarali i oni kojima nedostaju – kad ne bi bilo očaja, ludosti, rasula”. Danko Plevnik objašnjava da populizam ne

nastaje zbog popularnosti, već zbog “nezadovoljstva inercijom statusa quo, tako da se stvara iluzija da je populistički demos može promijeniti katastrofalnu situaciju uvođenjem ekstremističkih svjetonazora, ksenofobije, mržnje na daljnje i bližnje”.

– A sve to uvijek prate sastavci, kako sam nazvao “geopolitičke književnosti”, teorije da je spas naroda u proširivanju na tuđu teritoriju, ili međunarodnopolitička književnost puna novih bajki. Tako je započela zapadna ideološka bajka o “kraju povijesti”, koju je Francis Fukuyama objavio u časopisu The National Interest, 1989., da bi se kao globalni narativ proširila 1992. putem njegove knjige “Kraj povijesti i posljednji čovjek”, u kojoj je tvrdio da je zapadna liberalna demokracija postala univerzalna i konačni oblik ljudske vladavine. Nakon toga dogodio se 11. rujna 2001., ratovi u Afganistanu i Iraku, a 2008. i slom svjetskoga financijskog sustava koji Obama nije uspio spasiti zelenom ekonomijom, kao što ga ni Trump, bez demokracije cijelog svijeta, neće spasiti. Ali ekonomijom – analizira Plevnik.

Kako objasniti opći sunovrat temeljnih demokratskih i društvenih standarda, ali i temeljnih zdravorazumskih principa u posljednjih desetak godina? Kritičko mišljenje zamijenila je idolatrija i dogmatičnost na svim razinama. Današnja digitalna medijska stvarnost nije osmišljena zato da nas informira, nego da nas stalno zadrži pred ekranom. Profesor na Sveučilištu Columbia Jonathan Crary objasnio nam je u svojoj zapaženoj knjizi “24/7: Kasni kapitalizam i kraj sna” da današnji kapitalizam stvara svijet neprekidne budnosti, bez stanke, u kojem je izbrisana klasična podjela na radni dan i odmor te dan i noć. Zahvaljujući pametnim telefonima, stalno smo u stanju pripravnosti, a čak i kada se odmaramo, mi smo na mreži, čime se odmor pretvara u stanje pasivne konzumacije. To dovodi do erozije zajednice s obzirom na to da vrijeme više nije kolektivno i da je svatko u svom 24/7 ciklusu, što onemogućava organiziranje i poli-

tičko djelovanje, ali i do kognitivne iscrpljenosti s obzirom na to da su ljudi previše dekoncentrirani da bi kritički razmišljali, što ih pretvara u idealne mete za demagoge, populiste i diktatore.

Normalizacija devijacija prirodni je nastavak takvog stanja: kada je čovjek kronično iscrpljen i stalno zasipan novim informacijama, njegov obrambeni mehanizam – onaj koji bi trebao reći “stani, ovo nije normalno”, postupno otupljuje i gubi svoju funkciju. Zato se više i ne zgražamo.

– Granica je prijeđena više puta. Ono što se često opisuje metaforom “kuhane žabe” ima vrlo jasan društveno-psihološki temelj. Američka sociologinja Diane Vaughan govori o normalizaciji devijacije: procesu u kojem se odstupanja od pravila i standarda postupno prihvaćaju kao normalna jer ne proizvode trenutačnu katastrofu. Vidimo to u stvarnom

Već je dugo javna tajna da se međunarodno pravo može savijati i da u praksi najviše služi jakima. Ali ta je farsa bila važna. Dok su se države pretvarale da im je stalo, postojale su granice – nasilnik nije mogao ići do kraja. Onda su pretvaranja prestala. Danas više i ne glumimo da zajedničke norme vrijede. Povukli smo se u cinizam, kaže Tena Prelec

Rijetko koja moderna demokracija umire uz prasak vojnog puča, gase ih pužajući autoritarizmi

vremenu. Svako novo kršenje šokira manje od prethodnoga. Postajemo desenzibilizirani na užase – objašnjava Tena Prelec.

MAGA strateg Steve Bannon tu je strategiju, u blago modificiranoj verziji, opisao slikovitom i brutalnom rečenicom: “Preplavi zonu sranjima” (“Flood the zone with shit”), koja je postala temelj modernoga informacijskog ratovanja. Bit Bannonove strategije nije uvjeravanje, nego paraliza. Naime, Bannon je shvatio da nije potrebno ljude uvjeravati u svoju laž. Dovoljno je da ih zatrpaš tolikom količinom proturječnih informacija, teorija zavjere i skandala da prosječan građanin digne ruke i zaključi da svi lažu i da je istina nedokučiva. A kada je zona “poplavljena”, tradicionalni mediji i fact-checkeri, specijalizirani mediji koji se bave provjerom činjenica, ne mogu više pratiti tempo. Dok oni demantiraju jednu laž, demagog ih izbaci još deset. U takvome informacijskom neredu i devijaciji postaju nevidljive i time postupno normalizirane. Šokantne vijesti nikoga više ne šokiraju s obzirom na to da postaju dio svakodnevnoga medijskog kaosa.

Tu smo strategiju, ponovno u blago modificiranoj i prilagođenoj verziji, vidjeli u Davosu kada je američki predsjednik Trump u svome maratonskom, 72 minute dugom govoru, ispunjenom nevjerojatnim količinama megalomanije, mitomanije, patološke narcisoidnosti i teorija zavjere, doslovce u svakom pasusu izrekao barem jednu veliku laž. Taj je govor školski primjer primjene strategije “preplavlivanja zone sranjima” s obzirom na to da je Trump tijekom svoje tirade iznio niz dokazano netočnih tvrdnji, od toga da je SAD nakon Drugoga svjetskog rata “vratio” Grenland Danskoj iako SAD nikad nije posjedovao Grenland tako da ga nije mogao ni vratiti, do notorne neistine da Kina nema instalirane vjetroturbine, nego da ih samo prodaje drugim “budalama” po svijetu. Unatoč intenzivnom medijskom praćenju, novinari ne mogu demantirati sve Trumpove laži u realnom vremenu, a publika i javnost ostaju preplavljeni Trumpovim lažima, manipulacijama i optužbama, što stvara informacijski kaos u kojem se više ne može dokučiti ono što je bitno. Čak i nakon što ga mediji razotkriju, Trump je stvaranjem strateške konfuzije svoj cilj već postigao. Cilj ionako nije uvjeriti novinare i kritičare, nego stvoriti takav kaos u kojem građani nikom više neće vjerovati.

Tako demokracije rađaju diktatore. Rijetko koja moderna demokracija umire uz prasak vojnog puča, jer većina ih se postupno gasi u procesu demokratskog nazadovanja i, kako ga politolozi nazivaju, pužajućeg autoritarizma. Iako demokracija umiče pred demagozima, populistima i diktatorima u cijelom svijetu, malo što tako dramatično oslikava demokratsku eroziju u svijetu kao Trumpova revolucija u Sjedinjenim Državama s obzirom na to da je Amerika donedavno bila referentna točka demokratskog svijeta. Trump je u samo godinu dana uspio dovesti u pitanje temeljne demokratske principe ugrožavajući integritet izbora, normalizirajući političko nasilje i uzurpirajući neovisne demokratske institucije. Amerika se u ovom trenutku čini poput neliberalne demokracije u usponu, a Trumpove represivne snage odnedavno su počele koristiti oružanu silu protiv američkih građana. Na pitanje je li iznenađena brzinom američkog pada, Prelec odgovara da nije, i to djelomično zato što je na terenu vidjela naznake svega što se danas događa u SAD-u. Naime, sugovornica Obzora kao sudionica Marshall Memorial Fellowshipa 2022. (transatlantski “leadership programme”) obišla je više američkih saveznih država.

– Paradoksalno, to mi je iskustvo ostavilo snažan dojam da je transatlantski poredak u ozbiljnoj opasno-